

МУЗИКАЛНОТО ВЪЗПИТАНИЕ В ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНОТО УЧИЛИЩЕ НА РЕПУБЛИКА МОЛДОВА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА РОДНИЯ ФОЛКЛОР ОТ ДЕЦАТА С БЪЛГАРСКИ ЕТНОС

Славка Петкова-Марчевска

Българската диаспора в Бесарабия (сега в територията на Молдова и Украйна) през цялото си съществуване – от заселването в края на XVIII и началото на XIX век досега, е имала много малко възможности в кратки периоди за изучаване на родния език и култура, в системата на общото образование. След отделянето им от СССР и провъзгласяване на независима Молдова през август 1991 г. и през декември същата година – на самостоятелна Украйна, бесарабските българи заживяват в съвсем нова политическа и образователна ситуация. Най-напред промените се изразяват във въвеждането на нов държавен език – молдовски или украински. С обнародването на Закона за функционирането на езиците в Република Молдова (01.09.1989 г.), президентския Указ *„За някои мерки в развитието на българската национална култура“*, и Постановление на правителството *„За мерките по осигуряване развитието на българската национална култура в Република Молдова“* (от 1992 г.) се създава необходимата законова рамка за формиране на система за национално образование в училищата и предучилищните заведения в българските селища. Реалното формиране протича бавно и постепенно, с търсения в различни насоки, докато се достига до известна устойчивост и плавно функциониране на системата след 2003 г.

В изследването се анализира образователната система, хорариума и програмите за музикално възпитание в общообразователното училище на Молдова, с оглед на възможностите, които са предвидени за изучаване на родния музикален фолклор на всички етнически групи или както се отбелязва в молдовските документи: *„на всех проживающих на территории Молдовы национальностей“*. Изслед-

ват се факторите и проблемите, задържащи реализацията на разрешеното от молдовските образователни програми изучаване на родния български музикален фолклор. Анализът се провежда въз основа на учебната документация в Молдова и сведения за състоянието на педагогическата дейност в училищата на селищата с компактно българско население в Тараклийския район на републиката за периода 2006 – 2011 г.

През последните десетилетия в Европа се забелязва тенденция на стремеж за опознаване и възвръщане към живот на традиционната култура и изкуства, като противовес на засилващата се глобализация в тази сфера. В Молдова (а и във всички държави от постсъветското пространство) тази тенденция е значително по-силна, вследствие на политическите промени настъпили в края на миналия век. Тенденцията може да се проследи в концертния живот и музикалната критика, в музиката, излъчвана от електронните медии, в различните форми на музикална самодейност, в учебниците и училищните програми по музика. Анализът на учебните програми, а също на мястото и ролята на фолклора в общото музикално образование на Молдова в последните две десетилетия може да бъде единствената реална основа за установяване възможностите за изучаване на родния български фолклор от децата с български етнос. Това изисква най-напред да се изследва курикулумът основния образователен документ в Молдова или по-точно двата курикулума: за началния и гимназиалния курс.

При разглеждането на държавните образователни програмни документи, освен общата характеристика на основните ѝ специфични черти, ще изследваме мястото, ролята, които са отредени в тях на фолклора – молдовски и от фолклора на други народи, както и начина по който се предвижда да стане запознаването с фолклора като специфичен културен феномен и овладяването му чрез пеене, свирене с елементарни инструменти и танцуване. Това запознаване е необходимо, тъй като обучаващите се в молдовските училища деца от българската диаспора не биха могли да овладяват само родния си български фолклор, а задължително изучават и молдовския, по начина, предвиден в учебните програми.

Терминът *курикулум* (лат. Curriculum), който е употребяван в редица европейски страни, САЩ, Канада и други, не присъства в образователното законодателство, учебната документация и педагогическата литература в България и е непознат у нас. Той има най-вече значението на учебна програма и се прилага във формалното и неформално образование. Какво е съдържанието му? Курикулумът е основен документ в официалното образование – нормативен план, основаващ се на една по-обща учебна програма, която само уточнява кои теми трябва да се разглеждат, в каква светлина да се анализират проблемите и до каква степен да се постигне определено качество или стандарт. (11) Думата „курикулум“ е с латински корен и е употребена най-напред в Америка от Джон Франклин Бобит по отношение на висшето образование. Съвременната употреба на термина внася по-различно съдържание в него. Това е рамков документ с концептуален характер, обхващащ резултатите от обучението и стандартите на учебното съдържание в общото образование; предметите, предвидени на всяка степен от общото образование, броя часове – уроци и извънкласни занимания; основните принципи на организация на педагогическия процес, оценяването и проследяването на учебните постижения, също и до каква степен да се постигне определено качество или стандарт; структура на предметните курикулуми (14, 17).

Като цяло курикулумът обхваща полето на образователния акт и опит в и извън училище. Той включва целенасочената и систематична образователна дейност в учебното заведение, която осмисля и обобщава непланираните знания и опита, получени случайно в различни житейски ситуации, включвайки ги в компетенциите на децата, така че да се формират като успешно действащи възрастни членове на обществото. (16) Съвременните възгледи за курикулума се различават от класическите постулати за неговите функции според Джон Франклин Бобит и Джон Дюи, но се запазва ролята му на база за различните видове опит, чрез който от човешките същества се формират личности.

КУРИКУЛУМ: КУРС НА (ТРАНС-)ФОРМИРАЩИЯ ОПИТ

В годините, когато Молдова е в състава на СССР, изучаването на музиката в общообразователното училище е подчинено на усилията за „*поддържане и съхраняване на единното образователно пространство на цялата територия*“ [3] на държавата. Затова и музикалното образование се осъществява по единни програми в целия Съветски съюз.

От средата на 70-те години, основа за музикално-педагогическата практика е новосъздадената система за масово обучение на Кабалевски, при която уроците по пеене отстъпват на обучението на децата „да чуват музиката и да размишляват за нея.“ „Единното образователно пространство ... задължително води до снижаване ролята на музиката в развитието на личността и не само че не придвижва напред естетическата култура на обществото, но и зачерква наличния положителен опит.“ [3]. В условията на многонационална музикална култура, в която музикалните традиции силно се различават една от друга и често са пълна противоположност на европейските музикални традиции, налагането на единна

образователна програма, е задушавашо творческата работа на учителите и развитието на регионалните и малцинствени култури.

Програмата на Дмитрий Кабалевски отразява и друга характерна тенденция на епохата, свързана с войнстващото господство на атеизма: изключва се старинната обредна и религиозна култура на руския народ, броят на изучаваните фолклорни песни е малък, а също така отсъства и цялостен, комплексен подход при поднасянето на материала (който отговаря на синкретичния характер на фолклора). За фолклора на другите живеещи на територията на СССР народи, въобще не е могло да става и дума, не само в урочната и извънкласна форми на работа в училище, но и в извънучилищните форми на музикално обучение на децата в детски музикални школи и пионерски домове. Различията в националността и съответно в музикално-слуховия опит, уменията и художествените ценности, придобити от децата при практикуване на родния фолклор в семейната среда се игнорират така, както и владееето на родния език, различен от държавния.

Художествената дейност на самодейните хорове, създадени преди 1990 г. в отделни селища на Бесарабия, които имат в репертоара си предимно българска народна музика, е представяна предимно на прегледи на самодейността и на фестивали на районно, областно и централно ниво. В собственото си село хорвете са имали редки участия на празници и по същество не са влияели съществено върху формирането на музикалната култура на децата и учениците.

В периода 1985 – 1990 г. в Молдавската съветска социалистическа република произтичат промени във вижданията за образованието на националните малцинства, отразени в постановленията на ЦК на КПМ. Така през 1987/1988 учебна година се поставя началото на изучаването на родния език, като факултативен предмет.

След отделянето на Молдова като независима република (1991), наред с всички обществено-политически промени се появяват забележими изменения и в образователната система. Започва да се отделя място и на проблема за образованието на националните малцинства, между които са българското и гагаузкото. Най-напред промените засягат изучаването на родния език, след това се въвежда изучаването на предмета „История и култура“ на собствената националност.

Така след започналите в 1987 г. промени в общото образование, които най-напред са по отношение на изучаването на родния език и литература, по-късно в средата на 90-те години на родната история и култура, а след публикуването на курикулума, включващ областта музикално възпитание – и по отношение на музикалния фолклор. В първите години след преустройството в СССР и след създаването на независима Молдова промените са бавни, поради по-късното издаване на образователни програми по музика, включващи фолклора на държавообразувания етнос. Забавят се и указанията за преподаване на родния музикален фолклор на етническите малцинства. След обнародването на законова база и учебни програми, предвиждащи изучаване на музикалния фолклор на всички етнически групи, фактор със задържащо действие е несъответстващата квалификация на педагозите, подготвени да преподават само по програмата на Кабалевски и разглеждащи художествените и духовни ценности на музиката (и фолклорната) чрез понятията и критериите на „социалистическия реализъм“.

Основните направления в реформата на образованието са изложени в „Документи за реформата на образованието в Република Молдова“. В тях се обяснява и обосновава начинът на провеждане на „плавен преход от директивна, централизирана система на образование към децентрализирана, недирективна, предполагаща непрекъснат процес на обновления, адаптация и всестранно развитие на личността на детето.“

Въз основа на тези насоки за реформа на образованието е създаден първият училищен курикулум (учебна програма и стандарти) за I – IV клас, който е въведен в педагогическата практика в периода 1996 – 2003 учебна година. Първият курикулум има да преодолява преди всичко проблеми от социално-политически характер: въвеждане на нов и единствен държавен език (румънския), въвеждане на нова азбука, на която да се записва този език (в съветския период в Молдова пишат на кирилица), в учебниците по история се внася коренно различно учебно съдържание и т. н. При това тези нововъведения съвпадат с периода на икономически сътресения, които република Молдова преживява след отделянето си от СССР. Първият курикулум и всички преобразувания, които той налага, се разпространяват и навлизат твърде бавно в педагогическата практика, особено в отдалечените от столицата райони. При това той не включва всички учебни дисциплини. Между неразработените

дисциплини в първия курикулум е и музикалното възпитание. Така че уроците по музика продължават да се провеждат по програмите на Кабалеvски, със старите руски учебници.

Предвид непрекъснатите бързи промени в обществения и културен живот само за няколко години възниква необходимост от допълване и преосмисляне на някои постановки, програми и учебно съдържание. След продължителни наблюдения и обсъждания се достига до изводите, които изискват внасяне на изменения в училищния курикулум по отношение на по-точно и ясно определяне на ключовите (опорни) цели, по-отчетливо структуриране на предметните програми на съдържание на образованието. При твърде общ характер на предметните програми се затруднява силно разработването на тематичните и урочни планове. Тези проблеми, както и необходимостта от застъпването на всички курикулумни области, повишават остро нуждата от нов курикулум.

Вторият, обновен вариант на училищният курикулум за I – IV клас (по който се преподава и до днес) е от 2003 г. В него учебното съдържание за началния курс е разделено на шест курикулярни области. Четвъртата област – „Изкуство“, включва музикално възпитание и художествено-пластично възпитание (6).

Частта от курикулума, отделена на музикалното възпитание, е структурирана на въведение, базови цели и за всеки клас поотделно: ключови цели, видове учебни дейности, препоръчвано тематично съдържание и ориентировъчно музикално съдържание. Според курикулума от 2003 г. се предвижда музикално възпитание по един урок седмично за учениците от I до VIII клас. Основна цел на учебния предмет „Музикално възпитание“ е: „да се формира у учениците музикална култура, като съставна част от тяхната обща духовна култура“. И веднага след това се подчертава, че „в системата на общото образование, музиката трябва да се разглежда като учебен предмет представящ живо изкуство, а не като наука.“ Няма по-конкретно уточнение на твърде общата формулировка, но това е важна насока за промяна – да се представя на учениците музиката като изкуство, тъй като в предходния период в Молдавската република, в целия СССР, а и в България доминира тенденцията да се преподава науката за изкуството музика.

След това във въведението се указва, че „съдържанието на музикалното възпитание се основава на тематичния принцип – общи теми за

годината, полугодieto и т.н“, което явно е наследство от „глобалните теми“ на Кабалевски. При това се изисква да не се нарушава „последователността на темите, названията им и основните положения“, но се допускат „изменения в предложениния музикален репертоар“.

Във въведението са изложени и специфичните принципи, по които трябва да се осъществява „музикалното възпитание“:

- ✚ принцип на увличането (увлечеността);
- ✚ принцип на интуицията;
- ✚ принцип на съотнасяне на музикалното възпитание с живота;
- ✚ принцип на единство на музикалното възпитание, обучение и развитие;
- ✚ принцип на структуриране на обучението „от практиката към теорията“.

Определени са девет базисни цели. Като базисни цели са посочени **формиране** на представи, на навици, **усвояване** на знания и навици, на определени начини на организация, на определен репертоар, **познаване** на основните жанрове, **определяне** на норми и критерии, **проявяване** на интерес. Установяваме, че това са различни дейности, някои от които са интериоризиращи (формиране и усвояване), а други екстериоризиращи (познаване, определяне и усвояване). Така че базисните цели включват както дейности насочени към формиране и развитие на музикалното мислене и умения на децата, така и предписват изявата на получените в резултат на обучението интереси, критерии и норми, знания и умения в учебния процес и извън него („в собствената музикална практика“, „в музикалния спектакли, традиционни и нетрадиционни културни мероприятия“).

Първата базова цел изисква формирането на ясни представи за съществуващото разнообразие в музикалното изкуство: за различните по характер музикални творби и съответващото им съдържание, различните типове музика, жанрово разнообразие и др.

Втората базова цел е формирането на навици за изпълнение и слушане на музика.

Третата базова цел е усвояването на основните елементи на музикалната реч и начините за тяхната организация за създаване на музикални образи.

Четвъртата базова цел изисква познаване на основните жанрове на музикалния фолклор и тяхното място в живота на своя народ.

Петата базова цел насочва към формиране у учениците на общи представи за състоянието на националната и универсална музикална култура, посредством приобщаването им към конкретни произведения и автори.

Шестата базова цел предписва усвояването на елементарни знания и навици за писане и четене на ноти.

Седмата базова цел препоръчва усвояването на определен репертоар от песни и произведения за слушане в клас да се съобрази с оглед възможното им прилагане в собствената музикална практика извън училище.

Осмата базова цел изисква определяне на елементарни норми и критерии за художествена оценка на музикалните произведения.

Деветата базова цел предвижда насочване на учениците към проявяване на активен интерес към опознаване на явленията в ежедневиения музикален живот в семейството, училището, в селището в страната и т.н.

Прави впечатление отсъствието от базовите цели на развитието на музикалните способности на децата, цел, която присъства продължително време в програмите за общото музикално възпитание в България и в СССР, а сега и в Русия. Въпреки наименованието на дисциплината „музикално възпитание“, от повечето базовите цели, имат образователен, а не възпитателен характер.

Въз основа на изложеното във въведението към програмата за музикално възпитание, можем определено да твърдим, че общото музикално възпитание в Молдова е претърпяло наистина голямо развитие в сравнение с предходния период. Промените са мащабни, обхващащи както учебното съдържание, така и целите и принципите, по които то се осъществява. Нови и разнообразни са предвидените за уроците по музикално възпитание видове музикални дейности: слушане на музика, хорово пеене, елементарно музикално творчество, музикални игри, свирене на елементарни музикални инструменти, музикално-ритмични движения, елементарна музикална грамотност, овладяване на музикални знания, словесен анализ на музиката. В това отношение е надживяна системата на Кабалевски, с нейното съсредоточаване изключително върху „слушане и разбиране“, като е постигнато много в тази насока. От друга страна,

могат да се отбележат моменти, в които е явно влиянието на традициите от предходния период на изпълнение на „масови песни“. Ярък пример в това отношение е предвиденото в програмата по отношение на вокалната изпълнителска дейност: за всички класове тя е само хорово пеене.

Ключовите цели се отличават със същата многообхватност и разнообразие, като някои от тях дори пораждаат съмнение за съобразността им с възможностите на децата в дадената възрастова група. Например „да се импровизират и съчиняват прости ритми, мелодии по зададени теми, поетически произведения или по стихове собствено съчинение“ (Ключови цели за I клас).

Не е съвсем такава ситуацията по отношение на ориентировъчното музикално съдържание. Репертоарът за слушане до голяма степен повтаря този от програмата на Кабалевски – включени са най-вече руски и съветски композитори, както и европейски композитори от барока, виенската класика, романтизма и късноромантичните национални школи. В репертоара за слушане в първи клас например, са посочени 67 музикални произведения. От тях 46 са на руски композитори, 14 от западноевропейски и едно от румънски автор. Освен тях са предвидени за слушане само още две руски народни песни и четири молдовски народни танцувални мелодии. В следващите класове се наблюдава известно увеличение на музиката от молдовски и румънски композитори, както и фолклорни песни и танци, но като цяло тази структура се запазва.

В препоръчаното тематично съдържание също е запазена по-голяма близост с програмата на Кабалевски. Повечето от предлаганите „обща теми“ са аналогични:

- ✚ музикалният образ и средствата за неговото превъплъщение;
- ✚ песен, танц и марш – три типа музика;
- ✚ изразителни и изобразителни възможности на музиката;
- ✚ интегрирането на песента, танца и марша в произведенията с крупна форма;
- ✚ музикалната реч;
- ✚ специфичните особености на музикалните образи, определящи характера на музиката песен, танц и марш;
- ✚ мелодията – главно средство на музикалната изразителност;
- ✚ музикалната форма.

Различията със старата програма по системата на Кабалевски по отношение на тематичното съдържание, са преди всичко свързани с предвиденото в Курикулума широко и задълбочено изучаване на музикалния фолклор автентичен или претворен в произведенията на композиторите. В общата тема „Музиката на моя народ“ има следните подтеми:

1 Нетрадиционен музикален фолклор, практикуван без връзка с традиционните обичаи и обреди (песни, песни-игри и танци от детския фолклор; исторически трудови и лирически песни; танцови и хороводни песни и инструментални мелодии; народни инструменти и най-добрите певци и инструменталисти.)

2. Традиционен музикален фолклор – практикуван във връзка с традиционните обичаи и обреди (музиката на календарните събития – пролет, лято и зима; музиката в сватбените ритуали; музиката, съпровождаща други важни събития в живота на хората: раждане, именни дни, юбилеи, траурни процесии и др.)

3. Музикалният фолклор като област от художественото творчество, отразяваща духовността на народа. Главни особености на музикалния фолклор: анонимност, устно възпроизвеждане и разпространяване, колективност и вариантност, синкретичен характер, съхранява се, предава и усъвършенства от поколение на поколение.

При анализирането на първа и втора подтема към общата тема „Музиката на моя народ“, се констатира използването на категориите „традиционен и нетрадиционен“ с по-различно съдържание от това, което най-често те имат България. Българското разбиране на традиционен включва: връзка с ценности, умения и практики, които отразяват същностните характеристики на нацията, предавани от поколение на поколение. При молдовското понятие критерият за диференциране на традиционен и нетрадиционен е наличието или отсъствието на връзка с календарните и семейни обичаи. Музикално-фолклорните жанрове, които се изпълняват без връзка с конкретен обичай се определят като нетрадиционен фолклор.

Освен представените в схемата фолклорни жанрове, в курикулума и учебниците по музикално възпитание (I – IV клас) са включени и жанрове, характерни за руския фолклор: „былины“ (епос) и обредни песни:

„заключки дождя“, семицкие, колядки, масленични и др. Включени са в репертоара и някои украински обредни песни: веснянка, купальския и шедрівки.

След изброяването на всички тези жанрове и особености на фолклорната музика, като съдържание на общата тема „Музиката на моя народ“, се подчертава: „в условията на нашата република (Молдова) следва да се балансира процесът на освещаване на изброените проблеми, обхващайки музиката на всички живеещи в Молдова националности“.

Изучаването на фолклора е включено още в „Базовите цели“: „познаване на основните жанрове на фолклора и тяхното място в живота на своя народ“. С уточнението „в живота на своя народ“ се посочва възможността на етническите малцинства да изучават своя роден музикален фолклор. На друго място (при обясненията за общите теми в четвърти клас) се подчертава, че могат да се изучават фолклорните авторски песни на своя народ, като се запазва репертоарът от задължителните за изучаване молдовски композитори, а също и знания за музикални институции и учебни заведения в Молдова.

В деветте учебни дейности, предвидени за първи клас, присъстват и музикални игри. Освен музикално-дидактични игри и театрализация (*драматизация на песенните сюжети*) се препоръчва и изпълнението на „готови игри“ от детския фолклор, както и измислянето на собствени игри от учениците. Предлагащото ориентировъчно музикално съдържание включва два раздела – репертоар за слушане и репертоар за пеене. В първия раздел, наред с многото инструментални произведения от руски и някои класически и романтически композитори, са посочени и молдовски народни танцувални мелодии: Hora fetelor, Sarba, Batuta, Joc de doi, а също и две руски народни песни. Репертоарът за пеене в първи клас предлага почти изключително народни песни: 11 руски, по една белоруска и чешка с посочени конкретни имена. След това са указани насоки за обогатяване на репертоара: „руски народни люлчини песни, частушки, зальгалки; новогодишни и рождественски коледувания, песни“, фолклорни произведения и песни за деца от молдовски автори.

Схема на основните категории на молдовския музикалния фолклор (според курикулум (2003 г.) и учебниците по Музикално възпитание (2004 – 2005 г.)

В програмата за втори клас присъствието на фолклорната музика е същото, както в първи клас. В раздела „Видове музикални дейности“ към точка 5 „Музикални игри“ отново са включени „готовите фолклорни детски музикални игри“, в репертоара за слушане – молдовските танци Hora fetelor (Хоро на девойките), Sarba, Batuta и Joc mare. Нови в този репертоар са двете молдовски народни мелодии – „Doina” (Дойна) и „Ciocvrlia”(Чокърлия) (1). В репертоара за изпълнение са включени четири руски и три молдовски народни песни.

В трети клас няма промени във видовете учебни дейности. В репертоара за слушане отсъстват каквито и да е по произход народни песни и танци. Затова пък в репертоара за изпълнение освен белоруска, естонска, швейцарска и френска народна песен има две руски народни песни и указанието да се пеят „руски, молдовски, украински, български и гагаузки народни песни“. Това е първото указание (след базовите цели), което посочва, че могат да се изучават в клас песни от фолклора на националните малцинства.

В четвърти клас на фолклора е отредена голяма част от всички раздели. Още в ключовите цели е отбелязано, че ученикът трябва:

- ✚ да има определени представи за музикалния фолклор като особена художествена дейност, отразяваща духовността на дадения народ;
- ✚ да усвои представителните жанрове народна музика;
- ✚ да придобие общи знания от историята на народната музика;
- ✚ да се запознае с широкото разнообразие от народни песни и танци и сферите на разпространението им;
- ✚ да се ориентира в разнообразието на музикалния фолклор на децата;
- ✚ да има отчетливи представи за състоянието на народната музика в съвременните условия;
- ✚ да се запознае с фолклора в дадената местност, регион;
- ✚ да разбере понятието синкретичен характер на музикалния фолклор: неразделността на музика и народна поезия; неразделността на музика, танц, национален костюм и други елементи;
- ✚ да усвои някои особености на народните музикални средства: специфични интонации и ритми, народни ладове и др.;
- ✚ да познава старинните обичаи и разбира значението на музиката в провеждането на народните празненства;
- ✚ да познава народните музикални инструменти, народните изпълнители – свирачи; състава на оркестъра от народни инструменти;
- ✚ да разбере ролята на народната музика като основа за професионалното творчество;
- ✚ да получи общи сведения за развитието на професионалната музикална култура на своя народ;
- ✚ да се запознае с общата характеристика на най-разпространените и ценни образци от националната музика;
- ✚ да участва с овладян репертоар в провеждането на традиционни и нетрадиционни фолклорни мероприятия;
- ✚ да прояви собствените си творчески способности в елементарно музициране на фолклорни теми;
- ✚ да прояви интерес към опознаване на музикалната култура на собствения си народ във всичките ѝ проявления;
- ✚ да усвои определени критерии за оценяване на разнообразните явления на музикалната култура на своя народ.

В предвидените за четвърти клас видове учебни дейности, фолклорът присъства във всяка от тях (с изключение на усвояването на елементарна нотна грамотност):

1. Слушане на музика:

■ слушане на най-добрите образци от музикалния фолклор на своя народ в изпълнение на изтъкнати майстори и музикални колективи;

■ слушане на фолклорни произведения, благодарение на които музикалната култура на нашата страна е станала известна в международен план.

2. Вокално-хорово изпълнение:

■ разучаване на фолклорни произведения, благодарение на които учащите се могат да участват в музикални спектакли, в провеждане на традиционни и нетрадиционни културни мероприятия;

3. Елементарно музикално творчество:

■ импровизация и съчинения на мотиви, ритми, прости мелодии на фолклорни теми; съставяне на акомпанименти към народни песни и мелодии;

■ съчиняване на мелодии по народни стихове;

■ продължаване (досъчиняване), завършване на народни мелодии в собствен вариант и др.

4. Музикални игри:

■ разучаване и възпроизвеждане на игри от детския фолклор;

■ музикално инсцениране на народни традиции и обичаи;

■ изпълнение на познати народни песни с прилагане на игрови елементи; театрализация на фолклорни произведения.

5. Усвояване на музикални знания и знания за музиката:

■ беседи, съобщения, устни и писмени обяснения, съпроводжани с показ и изпълнение на музика с цел усвояване на жанровете в народната музика и техните характерни особености (специфика на музикалните средства, сфери на разпространение), изпълнители, художествена ценност и т.н.;

■ систематизация на музикалните знания по темата „музиката на моя народ“.

6. Свирене на елементарни инструменти;

■ запознаване с някои народни „псевдоинструменти“ (*наричани у нас инструменти-игралки*).

7. Музикално-ритмични движения:

■ усвояване и изпълнение на някои движения, характерни за народните танци.

8. Анализ характеристика на музиката:

✚ дискусия, обмен на мнения, изразяване на собствено отношение към народното музикално творчество, към съвременното състояние на националната музикална култура въобще.

В препоръчаното тематично съдържание за IV клас има предложени само две теми, „музиката на моя народ“ и „академическата музика“. При изучаването на общата тема „музиката на моя народ“ се препоръчва да се разглеждат следните теми:

✚ музикалният фолклор като област на художественото творчество, отразяваща духовността на народа;

✚ основните особености на музикалния фолклор: анонимност, съществуване и предаване по устен път, колективност и вариантност, синкретичен характер, съхранение, предаване и усъвършенстване от поколение към поколение.

✚ нетрадиционен музикален фолклор:

а) песни, песни-игри и танци от детския фолклор;

б) музикалния фолклор на възрастните: песни (исторически, трудови и лирически), хороводни и танцови песни;

в) музиката на народните танци;

г) народните музикални инструменти;

д) изтъкнати представители на народната музика – певци и инструменталисти, художествени колективи (любителски и професионални), школи за народна музика и др.

✚ традиционен музикален фолклор:

а) музиката при календарните събития;

б) музиката при сватбени ритуали;

в) народната музика, съпровождаща други важни събития в живота на хората – раждане на дете, имени дни, юбилеи, траурни процесии и др.

Към тематичното съдържание за IV клас е дадено следното пояснение: „в условията на нашата република следва да се балансира разглеждането на изброените проблеми, обхващайки народната музика на всички живеещи тук националности“.

В ориентировъчното музикално съдържание за четвърти клас са предложени сравнително по-малко песни, отколкото в първите три класа. По структура обаче, музикалното съдържание не се отличава много от

това в I – III клас. Репертоарът за слушане включва три руски народни песни с посочено име, „Плясовые наигрыши“ руски народни танцови мелодии и препоръката да се разучават рождественски, новогодишни коледарски песни; най-добрите образци на руската народна песен; танцувални мелодии, напеви, частушки. В репертоара за „вокално хорово изпълнение“ отново присъстват най-вече руските народни песни – четири с посочено име и частушки (по избор). Дадени са две молдовски народни песни с указано име и е дадена препоръка да се пеят руски, украински, български и гагаузки народни песни.

Преди да анализираме програмата за музикално възпитание на учениците в Училищния курикулум (I – IV клас) на Република Молдова, ще изясним понятията „традиционен и нетрадиционен фолклор“, които присъстват в тематичното съдържание за IV клас. Такова разделение не се употребява в българската фолклористична наука, в програмите, учебниците и методиките по музика за общообразователното училище. Тук понятието „традиционен фолклор“ е употребено в смисъл на „обреден“ присъщ на даден обреден цикъл: календарен или семейно-родов, свързан с конкретно събитие. „Нетрадиционният фолклор“ в това виждане обхваща песните (детски, исторически, трудови, лирични), песните-игри, танците с песен или инструментална музика, които не са свързани с определен обред или празник, а се изпълняват в различно време и при различни случаи. У нас понятието традиция и традиционен се възприемат като неразделно свързани с фолклора или се отъждествяват: *„Обичайно под фолклор в България се разбира онази част от традицията, която съдържа форми на творчество, които могат да се определят като художествени.“* (5)

От казаното дотук за мястото на музикалния фолклор в общото музикално възпитание в Молдова, според Курикулума от 2003 г., ясно се вижда, че има определено разминаване между обявеното в базовите цели, препоръчаното в тематичното съдържание и репертоара за слушане и вокално изпълнение.

Най-напред прави впечатление несъответствието между указаното в базовите цели и тематичното съдържание по отношение изучаването на фолклора. В базовите цели се говори за „познаване на основните жанрове на фолклора и тяхното място в живота на *своя народ*“, а в тематичното съдържание – „да се балансира разглеждането на изброе-

ните проблеми, обхващайки народната музика на **всички живеещи тук националности**“ (като музиката на всичките националности не е представена нито в репертоара за пеене, нито в този за слушане). Различието между двете постановки е наистина много голямо. Първата предполага учениците от различните етноси да имат знания за фолклорните музикални жанрове и социалната им функция в бита само на „своя народ“. Втората обаче препоръчва обхващане проблемите на фолклора на всички живеещи в Молдова националности, което е неизпълнимо за учениците от началните класове при възможностите, които дава един час музикално възпитание седмично. Тъй като формулировката е твърде обща, не е ясно точно какво е било виждането на авторите на Курикулума в това отношение. Твърде е възможно те въобще да не са имали конкретно виждане за начина и формите на реализацията ѝ, като ролята на втората формулировка е преди всичко да декларира, че посочените в тематичното съдържание въпроси могат да бъдат разглеждани по отношение не само на молдовския фолклор, но и на фолклора на друга от живеещите в Молдова националности.

Несъответствие има и между обявеното в базовите цели и тематично съдържание от една страна, и репертоара за слушане на музика и изпълнение от друга. Вярно е, че това е не задължителен, а препоръчителен репертоар, но от пръв поглед става ясно, че с този репертоар може да се осъществи:

1. Запознаване и овладяване изпълнението на руски народни песни.
2. Запознаване с инструментални и вокално-инструментални произведения на руски композитори.
3. Запознаване и овладяване изпълнението на молдовски народни песни.
4. Запознаване с инструментални и вокално-инструментални творби на румънски и молдовски композитори.

Впечатляващо е доминирането в репертоара на всички класове на произведения от руски автори и руски фолклор над молдовската авторска и фолклорна музика и е необяснимо, освен с инерцията от съветското музикално образование, каквото несъмнено имат авторите на учебната програма по музикално възпитание.

Друго несъответствие е, че въпреки посочването в базовите цели и тематичното съдържание „фолклора на своя народ“, „народната музика

на всички националности“, в репертоарите за слушане и изпълнение не са посочени поименно нито една българска, гагаузка или украинска песен. Само в учебника за трети клас е включена една записана с нотен текст мелодия, озаглавена „Българска“ (Bulgareaska) (2). Няма никакво обяснение дали е инструментална или вокална, някакво друго, по-конкретно име и откъде е в кое селище, в кой район е записана или от какъв сборник е взета. Тази единствена мелодия е в равноделен размер и не притежава някоя от характерните за българската народна музика интонации. Възможно е това да е популярна молдовска мелодия с име – „Българската“

Макар че не се отнася само за изучаването на фолклора, ще отбележа и едно друго несъответствие в курикулума по музикално възпитание това между грандиозните базови и ключови цели, обширното тематично съдържание и възможностите за тяхното реализиране в рамките на един учебен час седмично, от деца в начална училищна възраст.

Прави впечатление, че в програмата, вокалното изпълнение се ограничава само с „вокално хорово“. Липсва каквото и да е указание, както в програмата, така и в учебниците за солово, респонсорно или антифонно пеене, макар че те присъстват както във фолклорната практика, така и в православната музика. Това ограничение води до шаблонизация на вокално-изпълнителската дейност и обедняване формите на работа в клас, особено по отношение пеенето на фолклорни песни. Като фрапиращо несъответствие се проявява това изключително хорово изпълнение, когато трябва да се пеят песни, предназначени за солово изпълнение, например, „Песента на Солвейг“ от сюитата „Пер Гинт“ на Григ (2).

Освен посочените проблеми и несъответствия, амбициозната и новаторска по дух програма за музикално възпитание в Курикулума за началните класове, има при реализацията си още един голям проблем неподготвеността на голяма част от музикалните педагози да я преподават. Всички учители, дипломирани преди 2003 г. са обучавани и са работили дотогава изключително само по системата на Кабалевски, т.е. да ръководят преди всичко музикално-слушателска дейност. При това те познават преди всичко музиката от руски и съветски композитори и европейската класическа и романтична музика. Работата по възпитаване на вокални навици и умения, както и методиката за изучаване на

песните, е непривична и трудна за тях. В още по-висока степен това важи за провеждането на музикално-творческата дейност, предвидена в учебните дейности за трети и четвърти клас: импровизация и съчинения на мотиви; прости мелодии на фолклорни теми; съставяне на акомпанименти към народни песни и мелодии; съчиняване на мелодии по народни стихове; завършване на народни мелодии в собствен вариант и др.

За провеждане на включеното в учебните дейности „свиране с псевдоинструменти“ (елементарни инструменти-игралки), съществуват още по-големи препятствия. Освен че учителите не са подготвени и не разполагат с методика за овладяване на инструментите в условията на обучение в клас, то в училищата няма каквито и да е елементарни инструменти, на които да се обучават учениците и да изпълняват съпровод към песните.

Проблемно е и преподаването на музикалния фолклор, който е включен в учебното съдържание и репертоара на всички начални класове, но най-вече в четвърти клас, където по-голямата част от ключовите цели, учебните дейности, тематичното съдържание и репертоар са посветени на народната музика. Голяма част от учителите не познават не само спецификата на народния изпълнителски стил, но и жанровото и регионално разнообразие на молдовския фолклор. Що се отнася до фолклора на етническите малцинства, там знанията и уменията на учителите са в зависимост изключително от личния им опит в семейната среда. Ще дам като пример в това отношение фолклорните танци в неравностелни размери. Те присъстват не само във фолклора на преселниците от България българи и гагаузи, но и в молдовския фолклор (9). Молдовски хороводни мелодии и песни в неравностелни размери са включени в учебниците по музика, но няма публикувана методика за преподаване на неравностелните размери, подходяща за учениците. Те дори въобще не биват запознавани с тях като термин за тях остава неизвестна същността на теоретичното понятие, както и практическото му реализиране. Самите учители по музика не са получили никакви познания и умения за неравностелните размери и трудно могат да ги изпълняват (освен тези, които са изпълнявали фолклорна музика в семейна среда).

От дадената по-горе картина на програмата по музикалното възпитание в Курикулума на Молдова и предвидените там възможности за

изучаване на родния фолклор на етническите малцинства, е видно, че голяма част от постановките не са съобразени с наличните условия (материална база, професионална подготовка на учителите, хорариум) и с възможностите на учениците от начална училищна възраст. Така че изложеното в програмата за музикално възпитание по отношение на фолклора има преди всичко декларативна функция да обяви:

- намеренията да се изучава в по-голям обем и по-задълбочено фолклора в музикалното възпитание на учениците от началното училище;

- изискването учениците да се запознават с фолклора чрез получаване на знания, възпроизвеждане на народни обичаи и детски фолклорни игри, запознаване с народни псевдоинструменти, овладяване на елементи от народните танци, хорово пеене на народни песни и съчиняване на мелодии по народни стихове;

- насочване към изучаване на различните жанрове във фолклора, във връзка с конкретните им форми на битуване;

- необходимостта от изучаване и хорово изпълнение на фолклорни произведения с цел участие в музикални спектакли и провеждането на „традиционни и нетрадиционни културни мероприятия“;

- възможността на етническите малцинства да получават знания за родния фолклор и мястото му в живота на „своя народ“, както и на умения за изпълнение на песни от родния си фолклор.

Как конкретно е указана тази възможност за изучаване на родния фолклор на уроците по музикално възпитание?

Най-напред насоки за това има в базисните цели в т. 4 „Познаване на основните жанрове на фолклора и тяхното място в живота на своя народ“ и в т. 9. „Проявяване на активен интерес към опознаването на музикалните явления от музикалния живот в ежедневието (в семейството, в училище, в местността, в страната)“. Конкретни указания има в ориентировъчното музикално съдържание репертоар за вокално хорово изпълнение в III клас и IV клас („руски, молдовски, украински, български и гагаузки народни песни“) и в препоръчаното тематично съдържание за IV клас („в условията на нашата република следва да се балансира разглеждането на изброените проблеми, обхващайки народната музика на всички живеещи тук националности“).

Освен възможността да изучават родния си фолклор на уроците по музикално възпитание, децата с български етнос в Молдова биха

могли да се запознаят с българската професионална музикална култура и с изтъкнатите ѝ представители. Към общата тема „Музиката на моя народ“ има втори дял – академическа музика. Там подробно е обяснено: „Изброените за разглеждане въпроси могат да бъдат допълвани по усмотрение на педагога. По такъв начин трябва да се постъпва и в рамките на украинските, български и гагаузки училища. Обаче наред с представителите на собствената националност и тяхното творчество, трябва да се отдели нужното внимание и на молдовската професионална музика (следва списък на задължителните за изучаване молдовски композитори, музикални институции и учебни заведения в Молдова).

През 2010 г. е утвърден от министерството на Просвещението и публикуван обновения Курикулум (Curriculum modernizat) за музикално възпитание в гимназиалното образование (V – VIII клас) на общообразователните училища в Молдова (7). Необходимостта от обновление е предизвикана от изменението на стандартите в областта на образованието и внедряването в национален мащаб на образователните компетенции. Разработването на новия Курикулум е с оглед на прехода от модела на курикулумно проектиране, *насочено към цели*, към модел, *в центъра на който стоят компетенциите*.

Компетенцията е дефинирана като интегрирана съвкупност на знания, умения, навици и отношения, придобити от ученика в процеса на обучение и мобилизиращи се в различни ситуации, адаптирани към възрастовите особености на ученика и нивото на неговото интелектуално развитие, предвид характера на проблемите, с които той може да се сблъска в живота. (10) Модернизираният Курикулум предполага в музикалното възпитание да се формират музикални компетенции и конкретни способности за включването им в ежедневната музикална практика. Музикалната компетенция е представена като съвкупност от знания, практически навици в областта на изкуството и ориентации към системата от ценности в националната и световна музика. (18)

Курикулумът по музикално възпитание в гимназиалните класове включва всички компоненти на образователния процес: крайните (базови) цели, компетенции, стандарти на подготовка, съдържание на обучението, методология на преподаването, обучението и оценяването, както и нормативно-педагогическо обезпечаване. (20)

За основополагащи в Курикулума се определят следните принципи: ориентиране към потребностите на ученика; насоченост към създаване

на компетенции; гъвкавост на съдържанието с оглед достижение на целите; активност на обучението; стимулиране на вътрешната мотивация, потребности и интереси у ученика; оценяване на достиженията; доминиране на учебните форми, построени на сътрудничество (коопериране).

В структурата на Курикулума по музикално възпитание за V – VIII клас са включени следните компоненти:

1. Концептуални основи на музикалното образование в гимназиалните класове.

2. Ключови – трансверсални и трансдисциплинарни компетенции за гимназиалната степен на образование.

3. Специфични компетенции на предмета „Музикално възпитание“.

4. Разпределение на темите по класове и определеното количество часове.

5. Компетенции на дисциплината, тематични блокове, дейност по обучение и оценяване.

6. Дидактически стратегии.

7. Стратегии на оценяване.

В Курикулума дисциплината „музикално възпитание“ е определена като задължителна с 34 часа годишен хорариум в V – VIII клас, като учебното съдържание в различните класове е обединено в тематични блокове. В V клас има 4, в VI клас – 3, в VII клас – 2 и в VIII кл. – 3 курикулумни тематични блокове (подобни на „глобалните теми“ на Кабалевски).

В Курикулума специално се подчертава, че основната цел на дисциплините от художествено-естетическия цикъл е не професионалната подготовка, а именно възпитанието, което се осъществява на две равнища: теоретико-информационно и формиращо-приложно.

Първото равнище предполага натрупване на знания – представи, понятия, категории, съждения; изработване на критерии за качествена оценка и изграждане на теоретическа култура; усвояване навиците за използване на специфичния език; развиване на умение за разбиране на художественото съдържание.

Второто равнище – формиращо-приложното, предполага възпитаване на правилно отношение към художествено-естетическите ценности,

формират на естетически идеал и способност за духовно наслаждение от прекрасното в произведенията на изкуството, както и желание да се създават нови художествени ценности.

Специфичните компетенции на музикалното възпитание са структурирани в Курикулума по следните основни направления:

- ✚ слушане и възприятие на музика;
- ✚ вокално (хорово) и инструментално изпълнение на музика;
- ✚ елементарно музикално творчество в синтез с другите видове изкуства;

- ✚ анализ – характеристика на музиката.

За основни в учебната работа по музикално възпитание се посочват следните принципи: принцип на увличането, принцип на интуицията, принцип на сходството и различието, принцип на сравняване на музикалното възпитание с живота, принцип на единство на музикалното възпитание, обучение и развитие, принцип на движение „от практиката към теорията“. Акцентът при музицирането в клас се поставя на непосредственото преживяване, а не на теоретичното познание за музиката. Учителят трябва да въздейства не само на интелектуалната, а преди всичко на емоционалната страна на личността на ученика.

От десетте ключовите трансверсални компетенции ще посочим две, които са от значение за нас:

- ✚ Компетенция за общуване на родния и на държавния език.
- ✚ Културни и межкултурни компетенции.

От трансдисциплинарните компетенции за гимназиалното образование ще подчертаем тази: Компетенции на уважение желанията и съобразяване с възможностите на другите хора, признаване правата на представителите на различните култури на самоизразяване и изява.

Според предметния курикулум, съдържанието на музикалното възпитание е представено като общи теми и като репертоар, предложен за изпълнение и прослушване.

В две от четирите общи теми (тематични блокове), предвидени за V клас са предвидени теми за фолклора и фолклорни творби за слушане и изпълнение. В тематичния блок „Музика и литература“, за разглеждането на който са предвидени 10 учебни часа, са включени: песни от детския фолклор; приспивни песни; исторически и др. народни песни; баладата, като жанр в народната и професионална музика. На тези теми се препоръчват следните видове учебни дейности:

✚ овладяване на песни и установяване на взаимовръзката между характера на мелодията и съдържанието на поетичния текст;

✚ съчинение на тема „Народната песен – проявление на духовния облик на народа“;

✚ определяне степента на изразителност на музиката при интонирание с поетически текст и без него;

✚ посочване елементите, определящи изразителността на музиката и поетичния текст;

✚ устно изложение на сведения за изучаваните музикални жанрове, взети от различни информационни източници;

✚ направлявани дискусии, обмен на мнения за изразителността на музиката и речта, на основата на прослушаните произведения.

В тематичния блок „Музика и хореография“, който е предвидено да се разглежда в 10 учебни часа са включени темите:

✚ Синкретизъм на музика и танц в народната хореография.

✚ Музиката на обредните и извънбредни танци.

✚ Танцовата музика на народа в академичното музикално творчество.

Към тези теми са препоръчани за слушане и изпълнение песни от обредните танци на „Drrgaica“ (Еньовден,), „Paparudele“ (Пеперуда), „Calusarii“ (Калушари, Русалии), „Jocul zestrei“ (сватбен Танц на зестрата). Освен несвързаните с обичаи танци, са предложени за слушане с конкретни имена една молдовска и две руски танцувални песни. Препоръчват се във връзка с тези теми следните видове учебни дейности:

✚ прослушване с цел определяне на танцувалния жанр;

✚ ритмичен съпровод на мелодии от прослушваните произведения;

✚ изучаване на елементарни танцови движения;

✚ подбор на танцови движения, съответстващи на изучаваната песен;

✚ гледане на хореографски спектакли;

✚ подбор на варианти за ритмически акомпанимент и за танцови движения към песните с танцов характер;

✚ пеене на песен с едновременно изпълняване на танцови движения.

За **шести клас** са предвидени три тематични блока „Музика и история“, „Музика и природа“, „Програмна и непрограмна музика“. В репертоара към последните два са препоръчани народни песни и мелодии. В тематичния блок „Музика и природа“, който трябва да се разглежда в 6 учебни часа, има три теми:

Образи на природата в народното музикално творчество (инструментални пиеси и обреден фолклор).

Темата за природата в националното композиторско творчество.

Посветените на природата шедьоври от световната музика.

Към първата тема са дадени като репертоар за слушане и изпълнение песни и инструментални танци свързани с обичаите „Sorcova“ (Сурва), „Lazarelul“ (Лазаруване), „Caloianul“ (Герман), „Paparudele“ (Пеперуда), „Dragaika“ (Еньова буля). В репертоара са посочени и конкретни заглавия на несвързани с обичаите народни песни – баладата „Miorița“, „Luncile s-au desteptat“ и инструменталните мелодии – „Ciocârlia“ (Чучулига), „Dimineata în sat“ (Утрин на село). Препоръчаните учебни дейности са:

- ✚ описание на фолклорните музикални традиции, свързани с природата;

- ✚ устно или писмено изложение на впечатлението от музиката;

- ✚ интониране (напяване) на удобни за изпяване музикални теми;

- ✚ анализ на музикалните средства и прийоми за възплъщаване на образи от природата.

Тематичният блок „Програмна и непрограмна музика“ (изучаване в 18 часа) включва следните теми: „Какво е програмна и непрограмна музика?“, „Програмни и непрограмна народна музика“, „Програмни и непрограмни произведения в националното композиторско творчество“. Предвидени са в репертоара народни инструментални мелодии (Дойна, „Cind ciobanul si-a pierdut oile“ (Овчарят и изгубените овце), „Ciocârlia“ (Чучулига), „Hora mîrîorului“ (Хоро мартеница), „Hora staccato“ (Хоро стакато). При провеждането на следните учебни дейности – слушане и анализ на програмни и непрограмни музикални произведения; вокално изпълнение; пеене/припяване на музикални теми от инструментални творби; импровизиране на мелодии по предложени стихове; рецитиране на стихове на фона на звучаща музика; устно и писмено излагане на впечатленията от музиката. Очаквано е получаването на следните музикални субкомпетенции:

✚ осъзнаване и определяне на различията между музикалните образи, създадени в програмната и непрограмна музика.

✚ пее по памет (наизуст) на няколко мелодии от програмна и непрограмна музика.

✚ проява на умения за музикално мислене – сравняване, анализирание, синтезиране, обобщаване и др.

В програмата на седми клас присъстват два тематични блока – „Музикален образ“ и „Музикална драматургия“, в които не е предвидено изучаването на фолклорна музика.

За учениците от осми клас са предвидени три тематични блока – „Непреходните музикални ценности на националната музика“ (10 часа), „Великите шедьоври на световната музикална култура“ (18 часа) и „Музиката – израз на човешкото Аз“ (6 часа). Фолклорната музика присъства само в първият тематичен блок с подтеми:

✚ Ценностите на националния музикален фолклор (дойна, балади, коледуване).

✚ Изкуството на леугарите (фолклорни инструменталисти – цигулари) и неговото значение за националната музикална култура.

✚ Духовната (религиозна) музика.

✚ Изтъкнати национални музикални изпълнители.

✚ Майстори и шедьоври.

Тези теми обединяват учебната работа при провеждането на дейностите: вокално-хорово изпълнение, прослушване и анализиране на художествените произведения, интониране/напяване основните теми на слушаните инструментални произведения, съставяне на портфолио със статии (публикации) и фотографии, отразяващи дейността на националните изпълнители и композитори, съставяне план на прослушваните произведения, отразяващи равнището на развитие на националната музикална култура. В резултат на посочените учебни дейности трябва да се постигнат четири музикални субкомпетенции:

1. Изработка и прилагане на критерии за определяне качествената оценка на народните и композиторски произведения от съкровищницата на националната музика.

2. Описване на произведенията от обредния и извънобреден фолклор, които съпровождат народните празници и обичаи.

3. Определяне по слух вида на инструментални и вокални ансамбли и отделни изпълнители, представители на националната музикална култура.

4. Проява на интерес към ценностите на националната музикална култура, търсене на допълнителни източници на информация за изучаваните музикално-художествени явления.

Едно от най-важните изисквания, които се поставят пред музикалните педагози в дидактическите стратегии на курикулума е прилагането на междупредметни връзки на междудисциплинарно, многодисциплинарно и трансдисциплинарно равнище. Именно междудисциплинарните връзки дават ключ към разбиране съдържанието на курикулума в областта на учебните технологии.

Многодисциплинарността в курикулума по музикално възпитание е разбрана като коопериране на отделни дисциплини на едно йерархическо равнище. На уроците по музика тя се осъществява като илюстриране и съпоставяне на информация и учебен материал от различни научни области, с цел формирането на по-сложни компетенции. Така ученикът би могъл не само да възприема отделните научни факти или художествени творби сами по себе си, но и да върви от единичното възприятие към разбирането на общите явления, към свързване на разнородните елементи на основата на тяхната взаимообусловеност. По този начин могат да бъдат реализирани например: връзки на музиката с различни исторически дисциплини, с физика и философия, с архитектура и други изкуства, като музикалното мислене се развива във връзка с различни типове мислене, чрез асоциации на други образи и идеи. При съотнасянето му с обкръжаващата действителност и вътрешния свят на личността, музикалното възприятие се разширява и обогатява.

Междудисциплинарността като принцип в музикалното възпитание е обяснена в курикулума така: *„Она предполага координация на висшем уровне двух или нескольких областей, между которыми можно найти точки соприкосновения. Например, симбиоз музыки и литературы дал рождение песне, возникновение такого вида искусств, как хореография, обязано синкретизму музыки и танца; жанр оперы появился в результате объединения многих видов искусств. Междисциплинарные отношения могут возникнуть так-*

же между професионалната музика и музикалния фолклор; между музиката и изобразителните изкуства...“

От горепосочения цитат, взет от курикулума и даден на езика на източника (руски), за да се избегне каквато и да е неточност при превода, е виден специфичният и коренно различаващ се смисъл и съдържание на понятието от този, който му даваме в България. У нас симбиозата на най-високо ниво между различните изкуства е наричана синтез на изкуствата, а изкуствата, разглеждани като възникнали в резултат от синтеза – синтетични. Безспорно, синтезът между изкуствата е често срещано явление, още повече, че според приетите днес виждания, изкуството при появата си в древността е било синкретично, а фолклорът е имал такъв характер през цялото му съществуване като култура на аграрните общности. От тази гледна точка по-рядко и правещо впечатление е съществуването на строго разделени, диференцирани „чисти“, несинтезирани изкуства.

Трансдисциплинарността, според определеното в курикулума ново съдържание на музикалното възпитание, означава преминаване на изкуствата и науките по хоризонтала и вертикала, многостепенна координация на дисциплината и съдържанието на обучението като цяло, за достигане на общите възпитателни цели и задачи. По същество трансдисциплинарността се състои в това, да се вижда единството в разнообразието, общност в частното, хармонизиране в рамките на единна система на човешките знания.

Обобщавайки обясненията по-горе учебни технологии на между-предметната интеграция при музикалното възпитание (по изискванията на новия курикулум) се подчертава, че съществуват много възможности за изучаване на изкуствата и не съществуват методи, които са добри или лоши сами по себе си – те могат само да съответстват или да не съответстват на конкретната ситуация, в която се прилагат.

След краткия обзор на Курикулума по музикално възпитание (V – VIII кл.) и анализа на основните му компоненти и принципи на педагогическа стратегия и организация може да се отбележи, че въпреки значителното обновяване на новия Курикулум (2010), в сравнение с тези от 2007 и 2000 г., все още може да се проследи „пъпната връв“ с която още е свързан с дълго практикуваната в Молдова „Програма за общо

музикално възпитание“ на Дм. Кабалевски. Учебното съдържание в модернизирания Курикулум е структурирано в тематични блокове. Тези тематични блокове са „преки наследници“ на глобалните теми от програмата на Дм. Кабалевски. Друго наследство от тази програма и от естетиката на „социалистическия реализъм“ по времето на Кабалевски е и определянето на музикалното изкуство като „способ за *отразяване на света в звукови образи*“. Въпреки ярко демонстрирания стремеж за съвременност, „модерност“, в новия Курикулум продължава да се прилага създадената от социалистическата естетика „теория на отражението“, според която изкуството е отражение на заобикалящия ни свят, реализирано със средствата на конкретното изкуство.

При обяснението на двете равнища, на които трябва да протича музикалното възпитание на учениците, към първото равнище се включва и „умение за разбиране на *художественото съдържание*“. Това е още един термин – анахронизъм от естетиката на социалистическия реализъм, белег на вулгарно-материалистическа представа за музиката, притежаваща форма и съдържание, като орех с черупка и ядка.

При обяснението на второто равнище на музикално възпитание – формиращо-приложното, се посочва възпитаване на учениците в *правилно отношение* към художествено-естетическите ценности. Тук трябва да открийм още веднъж присъствието на понятия от „марксистко-ленинската естетика“. Безспорно е наличието на обществено утвърдена парадигма във възприемането на различните музикални жанрове, а също и в рецепцията на отделни музикални творби. Това нормативизиране на възприятието обаче е исторически и етнокултурно (т.нар. „културен фон“) обусловено, затова е твърде променливо. Следователно няма никакво основание да се разглежда естетическото отношение като правилно или неправилно.

В резултат от анализа можем да заключим, че съществуват реални възможности, предвидени в утвърдените учебни програмни документи в Молдова (в Курикулума за началните класове и Курикулума за гимназиалните класове) за изучаване на родния фолклор и професионална музика от децата с българска националност.

Наред с наличието на официално утвърдена възможност за изучаване на родния фолклор в уроците по музика, може да се констатира

рядката и предимно частична, спорадична реализация на тази възможност, дори в местата с компактно българско население, както е в гр. Тараклия и селата от Тараклийския район. Какви са причините за тези неосъществени възможности?

Можем да изтъкнем няколко групи фактори, които определят това разминаване между възможности и реализация:

1. Отсъствие на материална база:

- ✚ репертоар за пеене във вид на сборници с ноти и текст с български фолклорни, детски и училищни песни;

- ✚ записи с български фолклорни песни и танци, подбрани с оглед урочната работа в училище и съобразени с възрастта на учениците;

- ✚ записи с български детски и училищни песни, преди всичко такива, свързани тематично с календарните и национални празници;

- ✚ записи с произведения от български композитори, емблематични както за дадения композитор, така и за българската музика като цяло;

- ✚ книга за учителя по музика, съдържаща необходимите теоретични, исторически и методически знания за преподаването на българска музика;

- ✚ аудиовизуална техника;

- ✚ музикален инструмент, с който учителят да съпровожда пеенето на учениците;

- ✚ детски музикални инструменти и играчки от българския фолклорен инструментариум, с които децата да свирят и съпровождат песните си.

2. Неподготвеност на голяма част от учителите за преподаване на българска фолклорна и професионална музика, поради непознаване на:

- ✚ характерните особености на българския фолклор, като терминология и теоретично познание;

- ✚ методи за овладяване на българския музикален фолклор – ладове, метрика и ритмика, специфичните музикални форми, структура на организацията и др.

- ✚ особености на календарния и семейно-родов обреден цикъл при българските общности в Бесарабия и в различните фолклорни области на България;

- ✚ жанровата система на българския песенен фолклор;

- ✚ видовете български народни танци – според размера на музиката, на която се танцува, според формата на хорото и т.н.

- ✚ българската професионална музикална култура – изтъкнати представители;

- ✚ детски музикални инструменти и играчки от фолклорната практика;

- ✚ методика на овладяване на детските музикални инструменти;

- ✚ методика на импровизацията – довършване на недовършена мелодия, вариране на фолклорни теми; импровизиране на ритмичен съпровод, импровизиране на мелодия по зададен текст.

Като установяваме, че съществуват реални, предвидени в утвърдените учебни програмни документи в Република Молдова възможности за изучаване на родния фолклор, трябва да отбележим, че не се предвижда учениците от български произход да изучават музикалното изкуство изцяло по специален учебник. Предполага се изучаване на дисциплината по молдовските учебници, допълнени в частта за фолклора с репертоар от български песни за изпълнение и възприемане, а също информация за обредните цикли в българския фолклор и специфичността на музикалния му компонент. Основната част от песенния репертоар за изпълнение, както и от този за слушане на музика, трябва да бъдат запазени и да се изучават от всички ученици в Република Молдова. При положение, че се прибегне до създаването на учебно помагало за изучаване на родния фолклор, то би трябвало да допълва предвиденият в Курикулума задължителен учебен материал, включващ изучаването на молдовския фолклор и национална композиторска школа. Новото учебно помагало трябва да се съобрази с наличния учебен хорариум и внимателно да се прецени обемът на новия учебен материал, така че да съответства на реалните възможности за преподаване и за възприемане от учениците.

При тези условия, за да бъде успешна една съпътстваща (допълваща) Курикулума по музика програма за изучаване на родния български фолклор, т.е. да е ефективна и достъпна за учениците, както и удобна за прилагане от страна на учителите, тя трябва да е:

- ✚ съобразена с ключовите цели, учебните дейности, основните теми и препоръчителния репертоар за пеене и слушане на музика за съответната възраст;

✚ включваща към всяка тема и съпоставяне със съответния обред или жанр в молдовския фолклор. При изучаването на различните теми: календарни и семейно-родови обичаи, детски музикални игри, жанрово разнообразие и др. е препоръчително да се сравняват родните български обичаи с молдовските. Това сравняване произтича съвсем непринудено от задължителното запознаване на учениците с обредите, песните и танците на доминиращия етнос – молдовския. Тази непринуденост в съпоставянето на песенната и обредна традиция във фолклора на двата народа произтича също и от близостта на празничния календар в българския и молдовски фолклор, както и на характера на песенните и инструментални мелодии;

✚ ориентирана, кои термини и знания от областта на фолклора се овладяват във връзка с предвидените по курикулума теми и учебни дейности за запознаването с молдовския фолклор и композиторска школа, а кои трябва да се осъзнават и дефинират единствено по отношение на родния български музикален фолклор;

✚ балансирана по отношение на обема на задължителния блок знания и умения предвидени в курикулума и препоръчваните нова информация и музикален материал. Ако водени от максималистичния стремеж учениците да получат възможно най-много знания, препоръчаме на учителите повече теми или те са по-обширни и задълбочено разработени, отколкото е възможно в реални условия при дадения хорариум на определена възраст, то и обучаемите ще бъдат затруднени, и учителите. Успешното овладяване на музикалните знания и умения ще бъде възпрепятствано и в единия, и в другия случай.

След като бяха изведени, посочени и обяснени необходимите характеристики, определящи успешното прилагане на една допълваща програма за изучаване на родния фолклор, трябва да се спрем и на необходимостта от съответната квалификация на педагозите. Завършилите музикалния колеж в Твардица и специалността „педагогика на музиката“ в Тараклийския държавен университет получават по правило добра практическа и теоретична подготовка в областта на българския музикален фолклор, но не е така убедителна тяхната методическа подготовка. Преди евентуално въвеждане изучаването на родния фолклор по определена програма, трябва да се обмисли и разработи подробна, ясна

и добре организирана книга за учителя и да се прецени необходимостта от подготвителен курс за учителите.

Примерният слушателски и изпълнителски репертоар от български народни песни и инструментални хора за всяка възраст, примерните теми с методически пояснения, могат да бъдат организирани в книжка – допълнение към учебника. Тази допълнителна програма трябва да отговаря на по-горе изложените изисквания. За да е по-удобна и лесна за разбиране и прилагане от учителите, препоръчително е специалната програма за музикалното възпитание на българските деца да има същата структура, като курикулума: ключови цели, учебни дейности, теми, подтеми и ориентиrowъчно (препоръчително) музикално съдържание – репертоар за слушане на музика и репертоар за пеене.

В условията на Република Молдова съществуват възможности за подпомагане съхранението сред българската диаспора на родния български фолклор, чрез общообразователното обучение по музика и в системата на извънкласната и извънучилищна музикална самодейност. Ако бъде създадена допълваща програма, съобразена с местните условия, по която учениците от българската диаспора в Молдова да изучават родния си музикален фолклор, това вероятно би улеснило педагозите – етнически българи и би ги подпомогнало при запознаването на учениците с родния им фолклор. А реалното и ефективно запознаване с традиционните обичаи и песни от родния фолклор би съдействало както за продължаването на фолклорната традиция, така и за успешното овладяване на българския език и като краен резултат – подкрепяне на българската етническа идентичност.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Бориш, Ал., Е. Корой.* Музыкальное воспитание. Учебник для 2 класса. Кишинев, 2005.
2. *Бориш, Ал., Е. Корой.* Музыкальное воспитание. Учебник для 3 класса. Кишинев, 2004, с. 81.
3. *Виноградов, Л.В.* Система общего музыкального воспитания. Москва, 2003. с. 61.

4. *Демирева, К.* Проект: Гид за приложение на базовия курикулум за детските градини, в които се възпитават деца, принадлежащи към българския етнос в република Молдова. Кишинев, 2009.
5. *Живков, Т. Ив.* Фолклор и съвременност. София, 1981. 158 с.
6. *Корой Е., Ал. Бори, С. Кроутору.* Школьный Куррикулум I – IV класс. Кишинев, 2003, с. 175 – 207.
7. *Корой Е., Ал. Бори, С. Кроутору, Й. Гажим.* Куррикулум для гимназического образования V – VIII классы. Музыкальное воспитание. Кишинев, 2010.
8. *Корой, Е.* Музыкальное воспитание. Учебник для первого класса. Кишинев, 1994
9. *Кроутору, С., Ал. Бори, Е. Корой.* Музыкальное воспитание. Учебник для 4 класса. Кишинев, 2005.
10. *Achiri, I., A. Bolboceanu.* Evaluarea standartelor educationale. Chieinau, 2009.
11. *Chiriac T., C. Rusnak, I. Gagim si altii.* Conceptia educatiei musicale in invantamintul preuniversitar. Valentele reformei invantamintului. Partea a IV-a. Chieinau, 1992, p. 42 – 49.
12. *Cojocar, V.* Reforma invantamintului. Chieinau, 2004.
13. *Coroi, E., A. Bors, M. Morari.* Conceptualizarea implementarii si dezvoltarii Curriculumului de Educatie muzicala. In: Curriculum Skolar: proiectare, implementare si dezvoltare//Chişinau, 2007, r. 374 – 397.
14. *Coroi, E.* Curriculum nationala al Republicii Moldova. In: Curriculum Skolar: proiectare, implementare si dezvoltare//Chişinau, 2007, p. 329 – 332
15. *Gagim, I.* Stiinta si arta educatiei muzikale. Chişinau, 1996.
16. *Gerard, F., X. Rogiers.* Concevoir et evaluer des manuels scolaires. Bruxelles, 1993, p. 48.
17. *Gutu, V., I. Achiri.* Evaluarea curriculumui skolar. Gid metodologic. Chişinau, 2009, p. 12 – 13
18. *Morari, M.* Conceptul de cultura muzikala in context curricular. In: Didactica Pro, 2004, № 3, p. 25 – 28.
19. *Morari, M.* Metode de evaluare la Educatia myzicala. In: Univers pedagogic, 2004, № 4, p. 52 – 59.
20. *Stinga, A.* Abordari interdisciplinare in contecstul noului curriculum la Educatia Muzikala. In “Invatamantul artistic – dimensiuni culturale”. Materialele, Conferentierj de totalizare a activitatii stiintifico-didactice a pedagogilor, AMTAR, Chişinau. 2004.

МУЗИКАЛНОТО ВЪЗПИТАНИЕ В ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНОТО
УЧИЛИЩЕ НА РЕПУБЛИКА МОЛДОВА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ
ЗА ИЗУЧАВАНЕ НА РОДНИЯ ФОЛКЛОР ОТ ДЕЦАТА
С БЪЛГАРСКИ ЕТНОС

СЛАВКА ПЕТКОВА-МАРЧЕВСКА

Резюме

Студията има за цел да изследва възможността децата от българския етнос в Бесарабия (Молдова), да изучават на родния си музикален фолклор като част от задължителното музикално възпитание в училище. Анализират се основните образователни документи – курикулума за I – IV клас и този за V – VIII клас. Посочват се мястото и ролята, които са отредени в тях на молдовския фолклор и този на другите етноси в Молдова. Проследява се начинът за запознаване с фолклора, като специфичен културен феномен и овладяването му чрез пеене, свирене с елементарни инструменти и танци. Посочват се различията между утвърдената в България класификация на фолклорните жанрове и тази в програмата и учебниците по музикално възпитание в Молдова. Съпоставят се принципите и методите на обучение. Разглеждат се факторите, затрудняващи изучаването на родния български фолклор в селищата с компактно заселени етнически българи. Дават се препоръки за преодоляването им при създаване на достъпна за учениците и съобразена с местните условия програма за музикално възпитание. Получените в учебния процес познания за родния фолклор и владееенето на песенен репертоар от календарните и семейни обичаи, се разглеждат като предпоставка за участието на учениците в традиционните празници на цялата общност.

MUSICAL EDUCATION IN ELEMENTARY AND SEKONDARY
SCHOOLS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND
THE POSSIBILITIES OF SHILDREN OF BULGARIAN ETNOS
STUDYING NATIVE FOLKLORE

SLAVKA PETKOVA-MARCHEVSKA

Summary

The study investigates the possibility that the children of Bulgarian ethnos in Bessarabia (today in Moldova), to study their native musical folklore in the general music education at school. The main educational documents are analyzed – the

curriculum for I–IV grade and V–VIII grade. Their place and role in the folklore—the Moldavian, and other nations’—are minutely outlined. The method of introduction to the folklore as a specific cultural phenomenon and its seizure through singing, playing basic instruments and dancing is also analyzed. The differences between the sanctioned classification of folklore genres in Bulgaria and the one presented in the program and the textbooks in musical education in Moldova are pointed out. The principles and methods of education are compared. The problems impending the realization of studying the native Bulgarian folklore in the places with compact settled ethnic Bulgarians in Moldova are examined. Based on the conclusions recommendations for the creation of accessible for the students and pursuant of the local settings program are given.

Knowledge of the native folklore and the seizure of a song repertoire for the calendar and family customs is examined as a premise for the successful inclusion of the students in the celebrations of the whole society.